

KÜRESELLEŞEN ÇEVRESEL KRİZE, HÂKİM PARADİGMA DIŞI BİR BAKIŞ OLARAK *DERİN EKOLOJİK YAKLAŞIM*

Arş. Gör. Orçun İMGA*

ÖZET

'Küreselleşen Çevresel Krize, Hâkim Paradigma Dışı Bir Bakış Olarak Derin Ekolojik Yaklaşım' adlı bu makale, ekolojik bir felsefe olan derin ekolojinin başlıca varsayımlarını tanıtmaktadır. Metin, dört temel başlık üzerine kurulmuştur. İlk olarak, derin ekoloji yaklaşımının biyomerkezci bakış açısı aktarılmaya çalışılmış, daha sonrasında, başlıca ilkeleri, felsefesi ve siyasal-toplumsal cihetlerini izâh etme yoluna gidilmiştir. Son olarak da, bu akıma yönelik eleştiriler getirmek suretiyle, genel bir değerlendirme yapılmaya çalışılmıştır.

Deep Ecological Approach as a view excluding Dominant Paradigm to the Global Environmental Crisis

ABSTRACT

This article named 'Deep Ecological Approach as a View to the Globalized Environmental Crisis Without the Dominant Paradigm' introduces basic assumptions of the deep ecology which is an ecological philosophy. This text was set on four main titles. Firstly, biocentric approach of deep ecology was explained, afterwards, its elementary principles, philosophy and sociopolitical sides were conceived. Finally, a general evaluation was made by criticizing the movement.

ANAHTAR KELİMELELER: *Derin ekoloji, sığ ekoloji, biyomerkezci yaklaşım, insan merkezci görüş, kendini gerçekleştirme, biyosferik eşitlik*

KEYWORDS: *Deep ecology, shallow ecology, biocentric approach, antropocentrism, self realization, biospheric equality*

GİRİŞ

Çevreye dair sorunların, *çevresel bir kriz* haline dönüşmesi, müteâkîp süreçte de, devletlerin gündemine yerleşmesi; diğer bir anlatımla, *çevresel sorunların küreselleşmesi* olgusu, -bu yılların sonlarından itibaren, kitlelerin, insanların ortak kaderini ilgilendiren sorunlarla ilgilenmekten uzaklaşmış olması gerçeğiyle beraber¹-1970'li yılların ürünü olarak ortaya çıkmış bir durumdur. 1969 yılında Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri U-Thant'ın, devletleri çevresel sorunlar karşısında beraber hareket etmeye çağırması; sonrasında,

* Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi

¹ ÇABUKLU, Yaşar: "Kitlelerin Suç Ortaklığı", *Üç Ekoloji*, Sayı: 3, Yaz-Güz 2004, s.76

İMGA

Roma Kulübü'nce yayınlanan rapor, 1972 yılında Birleşmiş Milletler'ce gerçekleştirilen Stockholm Konferansı, akabinde, Akdeniz Eylem Planı, Brundland Raporu, 1992 Rio Konferansı ve 2002 Johannesburg Zirvesi gibi kırılma noktaları, bu sürecin farklı dönemleri olmuştur. Ancak ne var ki, bütün bu gelişmeler, mevcut düzen konseptindeki kapsamlı bir değişimi ifade eder nitelikte olamamıştır. Temel referansları çevre korumacılık olan bu girişimler, mevcut çevre sorunlarının çözümü için *spesifik* nitelikli çözüm önerileri getirmiş, fakat, üretim ve tüketim kalıplarında gerçekleştirilmesi gereken bütüncül bir değişimi ifade etme cesaretini gösterememişlerdir. Oysa ki, genelde ekoloji hareketi, özelde ise derin ekoloji yaklaşımı, devletleri aşan çevre sorunlarının ötesine geçerek, mevcut paradigmanın ortaya çıkardığı tahribâtı bütüncül bir bakışla ele almak, insanın bugünkü doğa algılamasının hakimiyetine alternatif bir paradigma yaratmak iddiasında olmuştur.

Bu noktada, derin ekolojik yaklaşım, günümüzde yaşanan çevresel krizin mesûliyetini insanın doğaya karşı yaklaşımındaki bilinçsel hataya yükleyerek, bu alandaki toptan bir değişimi savunmakta; dolayısıyla, oldukça *radikal* sayılabilecek bir bakış açısını ortaya koymaktadır.

Gerçekten de derin ekoloji, çevre ile ilgili meselelerin temelinde, insanın doğayı bir araç olarak algılayan bakış açısının yattığını düşünmektedir. Bu nedenle, bu bakışın tümünden değişmesi gerektiğini savunarak, onun, doğanın bir parçası olduğu yönündeki bütünsel anlayışı benimseyip, çevresi ile uyum halinde yaşaması gerektiği noktasındaki bir yeniden inşâ sürecini çözüm olarak ortaya koymaktadır.

Belirtmek gerekir ki, derin ekolojik bakış açısı, tüm bu sürecin yapılanmasında, -"derinlemesine" gerçekleştirilen analizler zaman zaman farklı sonuçlara götürüyor olsa da- bir siyasal ya da toplumsal proje ortaya koymamaktadır. Dikkatini bireysel bilinç değişimi üzerine odaklayan yaklaşım, bu değişimin sosyal değişimi de beraberinde getireceği gibi bir beklenti taşımaktadır.

Temelde dört başlık üzerine kurulan çalışmamızda, öncelikli olarak, derin ekoloji yaklaşımının biyo-merkezci görüş ekseninde biçimlenen bakış açısı aktarılmaya çalışılmış, sonrasında, temel ilkeleri, felsefesi ve siyasal-toplumsal eğilimlerini îzâh etme yoluna gidilmiştir. Son olarak da, bu akıma yönelik olarak ortaya konulabilecek olan eleştirilere yer vermek suretiyle genel bir değerlendirme yapılmaya çalışılmıştır.

**Küreselleşen Çevresel Krize, Hâkim Paradigma Dışı Bir Bakış Olarak
Derin Ekolojik Yaklaşım**

**I. DERİN EKOLOJİNİN TEMEL YAKLAŞIMI OLARAK
BİYO-MERKEZCİ GÖRÜŞ**

Derin Ekoloji'nin isim babası, Norveçli düşünür Arne Naess olmuştur. Naess'in, Rachel Carson'ın 1962 yılında yayımlanan *Dünya Karşısında İnsan* isimli çalışmasından mülhem olarak zihninde uyanışa geçtiğini ifade ettiği² bu yaklaşım, ortaya çıkışı itibariyle 1972 yılında Bükreş'te gerçekleşen *Üçüncü Dünyanın Geleceği* isimli konferansta ifade edilmiş olan, ekolojiye *derin* ve *sığ* bakış temeline dayanmaktadır. Naess dışında, yaklaşıma, Gary Snyder, Bill Devall ve George Sessions gibi isimlerin katkıları söz konusu olmuştur. Ancak bu akım içerisinde, ülkemizde en fazla bilinen isimler, Fritjof Capra ve Rudolph Bahro'dur³.

Naess, sığ ekolojiyi, kirliliğe ve kaynakların tükenmesine karşı savaştan, temel amacı gelişmiş ülkelerdeki insanların sağlığı ve refahı olan korumacı-çevreci hareket olarak görmektedir. Sığ ekoloji (çevre korumacılık), gelişmiş sanayi toplumlarındaki kurumsallaşmış dünya görüşüne karşı mücadelede başarısız olmuştur. Bunun nedeni de, sığ ekolojinin, insan merkezci (antroposentrik) bir dünya görüşüne sahip olmasıdır. İnsan-merkezcilik iki temel varsayıma dayanmaktadır. Bu varsayımlar:

- İnsan ve onun değerleri tüm değerlerin kaynağıdır,
- İnsan arzularının tatmini için doğanın kullanılması ve manipüle edilmesi meşrûdur⁴.

Bu görüş, insanla doğayı birbirinden ayırarak, doğaya cansız bir yapı biçiminde bakmakta, insana doğaya hükmetme gücü vermektedir. Doğal hayata, kendinden kaynaklanan bir değer atfetmeyip, ona araçsal olarak yaklaşmaktadır. Bu yönüyle, sığ ekoloji, Aydınlanma düşüncesinin bir ürünü olurken, derin ekoloji, derinliğine sorgulayan ve derin değişikliklerin gerektiğine inanan bir yaklaşım olmaktadır⁵. Bahsi geçen veçhesiyle, Sığ ekolojinin başlıca işlevi, hava kirlenmesinin ve kaynakların tükenmesinin önlenmesi olmaktadır⁶.

² AITCHTEY, Rodney: "Deep Ecology: Not Man Part", *Deep Ecology & Anarchism*, Freedom Press, London, 1993, p.15

³ GÖRMEZ, Kemal: *Çevre Sorunları ve Türkiye*, Gazi Kitabevi, Ankara, 2003, s.104

⁴ ÖNDER, Tuncay: *Ekoloji, Toplum ve Siyaset*, Odak Yayınevi, Ankara, 2003, s.148. Bu konuda, ekosentrizm ve antroposentrizm arasındaki ayrım hakkındaki detaylı bir çalışma için, bakınız: SESSIONS, George: "Ecocentrism and the Anthropocentric Detour", SESSIONS, George (Ed.), *Deep Ecology for the 21st Century*, Shambhala, Boston and New York, 1995, pp.156-183

⁵ NAESS, Arne: "The Deep Ecological Movement, Some Philosophical Aspects", SESSIONS, George (Ed.), *Deep Ecology for the 21st Century*, Shambhala, Boston and New York, 1995, p.76

⁶ KELEŞ, Ruşen ve Can HAMAMCI: *Çevrebilim*, İmge Kitabevi, Ankara, 2002, s.226

İMGA

Bütün olarak değerlendirmek gerekirse, sığ ve derin ekoloji ayrımını şu şekilde formüle etmek mümkün olmaktadır⁷:

<i>Sığ Ekoloji (Reformcu Çevrecilik)</i> Formülasyonu	<i>Derin Ekoloji Formülasyonu</i>
1. Doğadaki çeşitlilik bizim için değerli bir kaynaktır.	1. Doğadaki çeşitlilik kendi kendisi için bir değer taşır.
2. İnsan için olmayan değerden söz etmek saçmadır.	2. Değeri insan değeri olarak görmek ırkçı bir önyargı ifadesidir.
3. Bitki türleri insanların yararına tarım ve tıpta kullanıldığı için değerlidir.	3. Bitki türleri korunmalıdır çünkü onların değerleri özlerindedir.
4. Kirlenme eğer ekonomik büyümeyi etkiliyorsa durdurulmalıdır.	4. Kirlenmeyi durdurmak ekonomik gelişmeden daha önce gelmelidir.
5. Gelişen toplumdaki nüfus artışı ekolojik dengeyi tehlikeye düşürmektedir.	5. Dünya nüfusundaki artış ekosistemi tehdit etmektedir, ama endüstriyel ve gelişmiş devletlerin nüfusu ve davranışları daha tehlikelidir.
6. “Kaynak” demek insan için yararlı kaynak demektir.	6. “Kaynak” tüm yaşam için kaynaktır.
7. İnsanlar yaşam standartlarında geniş çaplı bir gerilemeye razı olamazlar.	7. İnsanlar aşırı gelişmiş milletlerin yaşam standartlarının düşmesine değil, genel yaşam niteliğinin düşmesine razı olmamalıdır.
8. Doğa zalimdir ve böyle olması da gereklidir.	8. İnsan zalimdir ama böyle olması gerekmez.

Belirtildiği üzere, derin ekoloji, doğa ve insanı birbirinden ayıran insan-merkezci düalizmi kesin olarak reddederek insan ve doğayı bir bütün olarak ele almaktadır⁸. Doğa algılaması ise, birbirinden bağımsız nesnelerin bir araya toplanması biçiminde değil, karşılıklı bağımlılık ve bağlantı içindeki bir olgular ağı biçimindedir. Derin ekolojiye göre, insan olmayan doğanın kendinde bir değer bulunmaktadır. Bu çerçevede, insan, hayat ağının iplerinden sadece biri konumundadır⁹.

⁷ TAMKOÇ, Günseli: “Derin Ekolojinin Genel Çizgileri”, *Birikim*, Ocak-Şubat 1994, Sayı: 57-58, s.89

⁸ Özellikle George Sessions, bu konuda, Arne Nass ve Stuart Hampshire ile birlikte, Spinoza'nın, insan ve doğa birlikteliği metafiziğini, çağdaş Batı bilimi ile birleştiren bir figür olarak görmektedir. Bakınız: DEVALL, Bill: “The Deep Ecology Movement”, MERCHANT, Carolyn (Ed.), *Ecology*, Humanities Press, New Jersey, 1994, p.130

⁹ ÖNDER, Tuncay: *a.g.e.*, s.149

Küreselleşen Çevresel Krize, Hâkim Paradigma Dışı Bir Bakış Olarak Derin Ekolojik Yaklaşım

Derin ekoloji yaklaşımı, eko-merkezci (biyo-merkezci) bir yaklaşıma sahiptir. Bu ise, doğanın ve doğadaki çeşitliliğin, korunmasını insana getireceği yararlar değil, doğanın kendinden değerli olduğu temeline dayanmaktadır. İnsanın iyiliğinin yanında, insan olmayan dünyanın iyiliğinin gözetilmesi de zorunlu olmaktadır. İnsan-doğa ilişkisi, ekonomik olmaktan çok, etik ve estetik olmaya yönelmelidir¹⁰.

Derin ekolojinin biyo-merkezçiliği, insanın doğadan ayrı ve onun üzerinde değil, içinde olduğuna dair yeni bir bakışa ihtiyaç duymaktadır. Bu işlev, yerküreyi sadece bir oturma alanı değil, canlı bir organizma, rastgele bir araya gelmemiş hayat biçimleri toplamı olarak gören *Gaia* hipotezi tarafından karşılanmakta, bu bağlamda, ona bir benlik atfedilmektedir¹¹.

Belirtmek gerekirse, derin ekoloji, taşıdığı bütünsel görüş ile, çevreci reformculuğun karşısında yer almaktadır. Kuramını, insanı değil, doğayı temel olarak ortaya koymaktadır. Naess, *çevrebilgelige* önem vererek, çevreci reformculuğa karşı derin ekolojiyi bir çözüm olarak önermiştir. Bu şekilde derin ekoloji, ikilikli olmayan, tahakküm karşıtı, saygılı ve biyosferin tümüne bağımlı ve karmaşık davranışları kapsayarak, klasik çevre reformculuğundan ayrılmaktadır. Evrenin organik bir bütün olarak görülmesi, maddî ve mânevî gerçekliğe bakış açılarının birbirlerini tamamlamaları sonucunu doğurmaktadır¹².

II. DERİN EKOLOJİK YAKLAŞIMIN GENEL İLKELERİ

Naess ve Sessions'un formüle ettiği ve bu akımın "manifestosu" olarak kabul edilebilecek olan 8 ilke bulunmaktadır ki, Naess'e göre, bu ilkelerin tamamını kabul etmeyenler derin ekoloji taraftarı olarak kabul edilemezler. Bu ilkeler şunlardır:

1. Yeryüzündeki insan ve insan olmayan hayatın gelişmesi, kendinden değerlidir ve bu değerler, insan olmayan dünyanın insanın amaçları için yararlı olmasından bağımsızdırlar,
2. Hayat biçimlerinin çeşitliliği, kendi içinde değerlidir ve bahsedilen değerlerin gerçekleşmesine katkı sağlar,
3. Hayatî ihtiyaçlarını karşılaması dışında, insanların bu zenginlik ve çeşitliliği azaltma hakları bulunmamaktadır.

¹⁰ ÖNDER, Tuncay: *a.g.e.*, s.150

¹¹ NAESS, Arne: "Derin Ekolojinin Temelleri", TAMKOÇ, Günseli (Ed.), *Derin Ekoloji*, Ege Yayıncılık, İzmir, 1994, s.14

¹² ÖZER, M. Akif: "Derin Ekoloji", *Çağdaş Yerel Yönetimler*, Cilt: 10, Sayı: 4, Ekim 2001, s.71

İMGA

4. İnsan hayatı ve kültürlerinin gelişimi, insan nüfusunun ciddi ölçüde azaltılması ile mümkün olabilir,
5. İnsanın insan olmayan dünyaya müdahalesi aşırı düzeydedir ve bu durum hızla kötüye gitmektedir,
6. Politikalar değişmelidir. Değişen politikalar, temel ekonomik, teknolojik ve ideolojik yapıları etkileyecektir,
7. İdeolojik değişiklik, gittikçe yükselen bir yaşam standardını hedeflemekten öte, hayatın niteliğini değerli kılma yönünde olacaktır. Büyüklük ve yücelik arasındaki farka ilişkin bir bilinç ortaya çıkacaktır,
8. Bu hükümlere katılanlar, gerekli değişiklikleri gerçekleştirmeye çalışmakla doğrudan veya dolaylı olarak yükümlü olacaklardır¹³.

Çoğulcu bir yaklaşım olarak, bu temel ilkelerde anlaşılan derin ekoloji taraftarları, doğa ve kendilerine ilişkin temel ilkelere ayrılabilirler. Yani bu sekiz ilkeyi temellendirirken, farklı felsefe, din, gelenek ve dünya görüşlerine dayanabilirler¹⁴.

III. DERİN EKOLOJİNİN FELSEFESİ VE BELİRLEYİCİ PRENSİPLERİ

Kısmen bilimsel araştırmalara dayanmakla beraber, derin ekolojiye yön veren ilkeler, bilimsel olmaktan ziyade felsefidirler. Naess, derin ekolojinin felsefi ve dinî kaynaklarını, Hıristiyanlık, Budist uyum modeli¹⁵, Taoizm, Bahailik gibi felsefelere dayandırmaktadır. Bu dayanışın temel sebebi de, bahsi geçen yaklaşımların, şiddetsizlik ve yaşama saygı gösterme gibi ilkeleri olmaktadır¹⁶. Esasında bu özellik, derin ve sığ ekoloji ayrımı için de bir temel fark olmaktadır. Derin ekoloji, evrene ve hayata ilişkin inanç ve varsayımlarla uğraşmakta, çevre sorunları açısından, kapsamlı dinî ve felsefi görüşler ortaya koymaktadır. Ancak bu durum, yaklaşımı bir din konumuna koymamaktadır¹⁷. Nitekim, Naess'a göre, derin ekoloji ne akademik anlamda bir felsefe, ne bir din, ne de bir ideoloji olarak algılanmalıdır¹⁸. Yalnızca, doğal dengenin korunabilmesi için bir araya gelmiş kişilerin doğrudan eylemine yön verecek ilkelerdir¹⁹. Bu

¹³ NAESS, Arne: "The Deep Ecological Movement, Some Philosophical Aspects", p.68

¹⁴ NAESS, Arne: *a.g.m.*, pp.67-68

¹⁵ BRAMWELL, Anna: *Ecology in the 20th Century, A History*, Yale University Press, New Haven and London, 1989, p.226

¹⁶ ÖNDER, Tuncay: *a.g.e.*, s.155

¹⁷ ÖNDER, Tuncay: *a.g.e.*, s.156

¹⁸ Naess bu yaklaşımı, *Ekosofi T* olarak isimlendirmektedir.

¹⁹ KELEŞ, Ruşen ve Can HAMAMCI: *a.g.e.*, s.228

Küreselleşen Çevresel Krize, Hâkim Paradigma Dışı Bir Bakış Olarak Derin Ekolojik Yaklaşım

yönüyle derin ekoloji, doğayı korumaya yönelik bir hareket olmanın ötesinde, insanın yeryüzündeki varoluşunu ve hayatı sorgulayan bir akım olmaktadır.

Derin ekolojistler, son üç yüz yıldır hâkim olan *mekanistik* paradigmanın yerine, *yeni ekolojik paradigmayı* savunmaktadırlar. Bu yeni dünya görüşü, 17. yüzyılın bilimsel devrimiyle ortaya çıkan yapıda derin bir dönüşümü temsil etmektedir²⁰. Yeni paradigmanın, epistemolojik, metafizik, dinsel, psikolojik, sosyo-politik ve etik düzeylerde getirdiği yeni ilkeler, insan ve insan olmayan doğa arasındaki ilişkilere yönelik temel ve köklü bir değişimi zorlamaktadır²¹.

Buna göre, egemen dünya görüşünün temel saiki, insan arzularını doğaya hâkim kılmak, insan merkezci bir yaklaşımla doğanın insandan ayrıştırılması ve kontrol altına alınmasıdır. Derin ekoloji ve ekolojik bilinç, sanayi toplumunun bu dünya görüşüne temelden karşıdır. Bu noktada derin ekoloji, üretim süreçlerinden ziyade, bilinç ve dünya görüşü düzeyindeki bir değişime odaklanmakta ve bu manâda hâkim Batı paradigmasına meydan okumaktadır.

Derin ekolojinin yeni paradigma nitelemesi, daha ziyade, hareketin Aydınlanma ve modernizm karşısındaki tavrından kaynaklanmaktadır. Bu yönüyle derin ekoloji, kuvvetli bir maneviyatçı ve anti-hümanist boyuta sahiptir. Gerçekten de derin ekoloji, Luke'un ifadesi ile, "Aydınlanmacı şemanın sistematik reddi"dir. Yaklaşımın, sanayi öncesi ve kentli olmayan toplulukların kültürel gelenekleriyle kurduğu rabıta ve o topluluklardaki kültürel pratiklerin mevcut toplumsal yapıya aktarılabilceği fikri, Aydınlanma karşısında bir meydan okuma olarak algılanabilir. Derin ekolojinin inşa etmeye çalıştığı insan ile doğa arasındaki yeni ahlakî ilişki, metafizik bilgi, doğanın "canlı" kavramlaştırılması ve Aydınlanma karşıtı muhakeme tarzı üzerinde yükselmektedir²².

---

²⁰ Bu yönü ile Capra, uygarlıkların gelişimini kültürel boyuta vurgu yaparak inişli çıkışlı bir süreç olarak değerlendirmekte ve yeni toplumsal hareketler ile onların taşıyıcısı olan yeni fikirleri eski kültürel paradigmanın çözülüşü ve yeni dönüşümün başlangıcı olarak değerlendirmektedir. Bakınız: CAPRA, Fritjof: *Batı Düşüncesinde Dönüm Noktası*, İnsan Yayınları, İstanbul, 1992, s.22 v.d.

²¹ MERCHANT, Carolyn: *Radical Ecology: The Search for a Liveable World*, Routledge, New York, London, 1992, pp.85-86'dan aktaran, ÖNDER, Tuncay: *a.g.e.*, s.165

²² LUKE, Tim: "The Dreams of Deep Ecology", *Telos*, 76, Summer 1988, pp. 68-69'dan aktaran ÖNDER, Tuncay: *a.g.e.*, s.171

İMGA

A. Kendini Gerçekleştirme Prensi:

Derin ekolojiye temel teşkil eden başlıca ilkeler, *kendini gerçekleştirme ve biyosferik eşitlik* ilkeleri olmaktadır.

Kendini gerçekleştirme ilkesi, insana özgü olmayan, insan ve insan dışındaki varlıklar için geçerli olan bir hak olmaktadır. Buna göre, insanın ve insan olmayan türlerin, kendi doğal tarzına göre yaşama ve potansiyellerini geliştirme iradelerine işaret eder ki, bu ilke, doğadaki çeşitliliği en üst düzeye çıkarmayı gerektirir²³.

Bu ilke ile alâkalı diğer bir norm ise, *azamî ortak yaşam* olmaktadır. Bu bağlamda, kendini gerçekleştirmenin en üst düzeye çıkarılması, *evrensel ortak yaşam* ile mümkün olabilmektedir. Darwinist şemadaki hayat için çatışma ve en çok uyum sağlayanın hayatta kalması düşüncesi, öldürme, sömürme ve bastırma yeteneğinden ziyade, karmaşık ilişkilerde bir arada var olma ve işbirliği yapma becerisi biçiminde yorumlanmalıdır²⁴.

Bu ilke ile bağlantılı diğer bir nokta ise, *özdeşleşme* olmaktadır. Bu kavram, insanın kendini gerçekleştirmesi sürecinde, insan benliğinin, hep kendinden daha büyük bütünlerle özdeşleşmesini gerektirmektedir. Doğa ile özdeşleşme, ona karşı koruyucu bir tavır geliştirmenin en ideal yolu olmaktadır. Bunun sonucu ise *animizm* şeklinde ortaya çıkmaktadır. Bununla ilgili olarak Naess, çalışmalarında, kentsel yaşama dair olmayan bazı örnekler vermektedir. Bu örneklerde, doğaya zarar vermemenin gerekçesi olarak, onun insanın bir parçası olarak algılanıyor oluşuna vurgu yapılmakta, onun tahrip edilmesinin, bireyi de tahrip edeceği ifade edilmektedir.

İnsanın doğa ile özdeşleşmesinin en temel sonucu, doğanın nesne biçiminde algılanmayarak, ona bir öznellik hüviyetinin atfedilmesidir. Bu pozisyon, doğanın korunması ve onunla etik anlamda bir ilişki kurulması için başka bir zorlayıcı unsuru gereksiz kılmaktadır.

B. Biyosferik Eşitlik Prensi:

Bütün hayat formlarının mündemiç bir değere ve kendini gerçekleştirme düzeyinde bir eşitliğe sahip olmasından yola çıkarak, biyosferik eşitlik ilkesine varılmaktadır. Biyosferik eşitlik, insanın,

---

²³ NAESS, Arne: "The Shallow and Deep, Long-Range Ecology Movements", SESSIONS, George (Ed.), *Deep Ecology for the 21st Century*, Shambhala, Boston and New York, 1995, p.158

²⁴ NAESS, Arne: *a.g.m.*, p.152

Küreselleşen Çevresel Krize, Hâkim Paradigma Dışı Bir Bakış Olarak *Derin Ekolojik Yaklaşım*

yaşam biçimlerinden yalnızca dar bir bölümü temsil ettiği anlayışına dayanmaktadır²⁵.

Fakat, biyosferik eşitlik ilkesi, mutlak anlamdaki bir eşitliliğe değil, ilkesel bir eşitliliğe dikkat çekmektedir. Çünkü, pratik alan, kimi öldürmeleri ve bastırmaları zorunlu kılmaktadır. Bir ekosistem içerisinde herhangi bir organizma, varlığını sürdürebilmek amacıyla başkalarını besin ya da sığınak olarak kullanmak zorundadır. Bunun tersini düşünmek, hayatın tümüyle yok olmasına razı olmak anlamına gelmektedir. Bu bağlamda bahsi geçen ilke, esas olarak, insanın diğer canlı türlerinin hayatına ve yaşam alanlarına müdahalesini asgarî düzeyde tutmasını, gereksiz öldürme ve kullanmalardan imtina etmesini emreder.

Naess'a göre, bu ilke, tek başına anlaşılacak istenirse, eşitlik gereği, insanın ihtiyaçlarının insan olmayan türlerin ihtiyaçlarından asla öncelikli olamayacağı gibi yanlış bir sonuca varılabilmektedir. Oysa, biyosferik eşitlik normu, özünde, insanın hayatî olmayan ihtiyaçlarıyla insan dışındaki türlerin hayatî ihtiyaçları arasında bir çatışma olması durumunda, bunların karşılaştırılması gerektiğini ifade eder²⁶.

Derin ekoloji yaklaşımının, bu yönüyle, *yumuşatılmış insan merkezilik* olduğu iddiaları söz konusu olmaktadır. Bu bakış açısına göre, derin ekoloji, biyosferik eşitliğin sağlanmasındaki belirleyici sorumluluğu insan türüne yüklemektedir. Karşılıklı öldürme ve kullanmalar, hayatın biyolojik gerçeği olarak görülmektedir; fakat insan dışındaki canlılar kendilerini gerçekleştirmek için insanı kullanamamaktadırlar. Derin ekoloji, bu durum karşısında insana kendisini sınırlamasını ve basit bir hayatı önererek eşitlik sorunsalını insanla ilgili bir sorun haline getirmektedir²⁷.

---

²⁵ ÖNDER, Tuncay: *a.g.e.*, s.162

²⁶ NAESS, Arne: (Ed.) ROTHENBERG, David, *Ecology, Community and Lifestyle*, Cambridge University Press, Cambridge, 1989, pp.170-171

²⁷ Andrew Dobson, derin ekolojik yaklaşımın bu yönünün, temelde siyasal bir potansiyele sahip olduğunu ifade etmektedir. Dobson'a göre, özünde izafî bir değerlendirmeye konu olabilecek olan bu argümanın netlik kazanması, uygulamaya ilişkin bir konu olmaktadır. Bakınız: : DOBSON, Andrew: *Green Political Thought, An Introduction*, Routledge, London and New York, 1990, p.43

IV. DERİN EKOLOJİK YAKLAŞIMIN POLİTİK VE TOPLUMSAL PROGRAMI

A. Derin Ekolojinin Politik Tasavvuru:

Derin ekolojik yaklaşımın, detaylı biçimde tanımlanmış ve kurgulanmış kapsayıcı bir politik programı olduğunu söyleyebilmek güçtür. Bu durumun başlıca nedeni ise, yaklaşımın odaklandığı noktanın, sosyal ve siyasal değişim değil, bireysel –ya da hayat tarzındaki- değişim oluşudur. Bu yaklaşıma göre öncelikli ihtiyaç, her bireyin, doğayla barış ve uyum içerisinde yaşamak için, davranışlarını, değer yargılarını ve yaşam biçimini değiştirmesidir. Yeterli sayıda insan bu bilinç değişimini gerçekleştirdiği takdirde ise, toplum da değişecektir. Derin ekolojist düşünürlere göre, bilinçli olarak seçilen her yaşam formu zaten siyasal bir eylem olmaktadır²⁸.

Naess'a göre, derin ekoloji, her şeyden önce toplumsal bir harekettir. Eylem için motivasyonun bir parçası olarak temel inançları ve davranışları içermektedir. Bu toplumsal hareketin figürleri, başkalarının “basit” olarak algılayacağı aynı yapıdaki yaşam biçimlerini destekleyen bir arkadaş topluluğunu oluşturmaktadırlar²⁹.

Arne Naess, politikaya olan yaklaşımını, “her şey politikayla ilgilidir, fakat politika her şey değildir³⁰” yaklaşımı ile özetlemektedir. Ona göre, en özellerinden dahi tüm düşüncelerimiz ve hareketlerimiz siyasetle ilgili olmaktadır. Derin ekoloji hareketinin özel bir rolü vardır ve siyaset anlayışına, onun doğasını değiştirebilecek düzeyde yenilikler getirmektedir. Bunlardan en önemlisi ise, siyaseti toplumsal düzeyden biyosferik düzeye taşımasıdır. Yaklaşım, insan merkezli ve kısa dönemli argümanları reddetmek suretiyle, yeryüzü merkezli ve uzun dönemli argümanları ön plana çıkarmaktadır.

Naess'a göre, ekolojik çeşitlilik fikri, kültürel ve sosyal çeşitliliğin savunulmasını da kapsamaktadır. Bu yön, kültürlerin ve ekonomik faaliyetlerin çeşitliliği için de ilham verici olmaktadır.

Derin ekolojistlere göre, egemen kültürde bir tahakküm saplantısı bulunmaktadır. Bu, -Bookchin'in de bilhassa vurguladığı gibi- insanın insan olmayan dünyaya, erkeğin kadına, zenginin yoksula ve Batı'nın Batılı olmayan toplumlara tahakkümü biçiminde yansımasını bulmaktadır. Bu boyutu ile derin ekolojik bilinç, *tahakküm* formasyonuna kapsamlı bir itiraz olmaktadır. Bu bağlamda

²⁸ DEVALL, Bill: “Ekoloji Politikası”, TAMKOÇ, Günseli (Ed.), *Derin Ekoloji*, Ege Yayıncılık, İzmir, 1994, s.22

²⁹ NAESS, Arne: “The Deep Ecological Movement, Some Philosophical Aspects”, *a.g.m.*, p.71

³⁰ NAESS, Arne: *a.g.m.*, p.130

Küreselleşen Çevresel Krize, Hâkim Paradigma Dışı Bir Bakış Olarak Derin Ekolojik Yaklaşım

derin ekolojik yaklaşım, istismar ve baskının bir boyutu olduğu gerekçesi ile sınıf karşıtı bir duruşa sahiptir³¹.

Derin ekolojistlerin başlıca saiki olan bütüncü felsefe yaklaşımı, siyasal önermelere de dönüştürülebilir, yaşamın temel amaç ve değerleriyle ilgili bir inançlar bütünüdür. Yaklaşımın taraftarları, küresel krizi ekolojik bir kriz olmanın ötesinde görmektedirler. Bu kriz aynı zamanda, siyasal süreçlerle ilgili sosyal adalet ve örgütlü şiddet krizidir. Derin ekoloji yanlıları, özellikle *şiddetsiz eylem* uygulamaları ile krizin çözümüne yönelik çabalar da ortaya koymaktadırlar³².

B. Derin Ekolojinin Toplumsal Tasavvuru ve Ekotopyası:

Derin ekoloji yaklaşımı, toplumsal örgütlenme bakımından *yerel özerklik ve adem-i merkezîyet* ilkelerini benimsemektedir. Bu yaklaşıma göre temel toplumsal birim *biyo-bölge* olmaktadır. Biyo-bölge, insanî, ekolojik bir topluluk, bir yuvadır. İnsanın yaşadığı yeri ve çevresinde yetişen bitkileri, yaşayan hayvanları, akarsuları, ormanları ve özelliklerini tanıdıkları alanı ifade etmektedir. Biyo-bölgecilik, insanların toprakla ve mevsimle uyum içerisinde yaşamaları düşüncesini temel almaktadır. Doğal dünyanın, yerel çevre ve topluluktaki siyasal, sosyal ve ekonomik hayatı belirlemesini anlatmaktadır. “Doğa en iyisini bilir” varsayımından hareket eden biyo-bölgeciliği radikal kılan yön, sosyal örgütlenmenin doğal sınırları ile siyasal sınırlar arasındaki çelişkiyi ortaya koyuyor oluşudur³³.

Arne Naess’e göre, yeşil bir toplum adem-i merkezîleştirilmelidir ve tabana dayalı bir demokrasi ile yönetilmelidir. Yeşil toplum, sosyal sorumluluğa ve karşılıklı yardımlaşma ilkelerine dayanmalı, şiddeti dışlamalıdır. Bu tarz bir toplumsal yapı içerisinde insanlar, gönüllü biçimde sade bir yaşam sürdürebilirler. Yer değiştirme ve göçün fazla olmadığı bu toplumda

³¹ NAESS, Arne: “The Shallow and Deep, Long-Range Ecology Movements”, *a.g.m.*, p.152

³² NAESS, Arne: “Politics and the Ecological Crisis: An Introductory Note”, SESSIONS, George (Ed.), *Deep Ecology for the 21st Century*, Shambhala, Boston and New York, 1995, p.453. Bu yaklaşıma taraftar aktivist gruplardan en ünlüsü, *Earth First!* grubu olmaktadır. Bu grubun öncelikli amacı, insan kültürünün henüz ulaşmadığı doğal alanların ve yaban hayatının korunması olmaktadır. Grup, eylem yöntemi olarak; gösteri, sivil itaatsizlik ve *monkeywrenching* olarak ifade edilen ve *şiddetsiz şiddet* olarak adlandırılabilen yöntemleri kullanmaktadır. Ancak belirtmek gerekir ki, bu grup, AIDS’in nüfus kontrol mekanizması olarak görülüp olumlu şekilde telakki edilmesi; hatta, sanayileşmeyi sonlandıracak bir unsur olarak değerlendirilmesi (Bakınız: DOBSON, Andrew: *a.g.e.*, p.64) ve yine nüfusun dengelenmesi ile ilgili olarak, Etiyopyalılar’ın açlıktan ölmeye teşvik edilmesi (Bakınız: BARI, Judi: “Devrimci Ekoloji: Biyomerkezçilik ve Derin Ekoloji”, *Teori ve Politika*, Sayı: 31, Yaz 2003, s.192) gibi önlemleri gündeme getirmiş olması ile, kanımızca, *Neo Malthusçu* kimi yaklaşımları çağrıştırmaktadır.

³³ ÖNDER, Tuncay: *a.g.e.*, s.180

İMGA

insanların özgüvenleri de yüksek olmaktadır. Bu toplumsal düzen içerisinde birkaç kuşak bir arada yaşayıp çalışabilmeli, bir cemaat duygusu hâkim olmalı, uygun bir teknoloji benimsenmeli, sınai ve tarımsal üniteler ufak olmalıdır. Yerleşim yerleri çalışma birimlerinden uzak olmamalı, ulaşım esas olarak kamusal araçlarla sağlanmalıdır. Bunun dışında, sosyal alanda hiyerarşi kaldırılmalı, erkek egemen yapıya da son verilmelidir³⁴.

Görüldüğü üzere, derin ekolojik yaklaşım, siyasal alanda, öngördüğü toplumsal yaşam formuna kavuşma ilgili olarak bir geçiş programı ortaya koyamamakta, *yeşil toplum* tasavvuru ile ütopyik bir karakter arz ederek, kendine has bir ekotopyayı savunmaktadır.

GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Derin ekoloji yaklaşımı, ortaya koyduğu ilkeler bakımından birbirinden farklı pek çok eleştiriye mâruz kalan bir akım olmaktadır. Özellikle, -başta Murray Bookchin olmak üzere- sosyal ekoloji yaklaşımı taraftarlarıncaya yöneltilen eleştirilerden en önemlisi, yaklaşımın, oldukça koyu bir tonda eklektik oluşu ile ilgilidir. Gerçekten de, Doğu öğretilerinden Hıristiyanlığa, Kızılderili kültüründen Spinozacı anlayışa kadar pek çok yaklaşım, derin ekolojik bakışı ortaya koyan bir *kolaj* görünümü arz etmektedir.

Yaklaşımın alâkalı diğer bir eleştiri noktası da, biyosferdeki varlıklarla ilgili haklar konusunun, insana ait olan sosyal ve politik kategorilerin bir yansıması biçiminde ortaya çıkmasıdır ki, bu bakış açısının zorunlu sonucu, doğadaki insan dışı varlıklar adına talepte bulunabilme imkânının ortaya doğmasıdır. Bu da, ister istemez, insan merkezli bir düşünme biçimi olmaktadır.

Yine, derin ekoloji yaklaşımına yöneltilebilecek başka bir eleştiri konusu da, görüşün, doğal evrimi yok addederek, evrim sürecindeki birikerek farklılaşmaların ortaya çıkardığı çeşitliliği bir gelişim süreci olarak kavrayamaması olmaktadır. Bu yanlış algılamanın bir uzantısı olarak derin ekoloji taraftarları, insanın doğal evrim sonucunda kazandığı sinir sistemi sayesinde çevresini ve kendisini değiştirme ve dönüştürme kapasitesinin diğer canlılardan farklı -ki diğer canlılar da kendi aralarında farklılaşmaktadırlar- olarak geliştirdiği³⁵ gerçeğini gözden irak tutmaktadırlar.

³⁴ NAESS, Arne: "Derin Ekolojinin Temelleri", *a.g.m.*, s.10

³⁵ İDEM, Şadi: *Toplumsal Ekoloji Nedir? Ne Değildir?*, 25.11.2004, http://www.ekoloji.org/makale/TE_nedir.html

Küreselleşen Çevresel Krize, Hâkim Paradigma Dışı Bir Bakış Olarak Derin Ekolojik Yaklaşım

Derin ekolojik yaklaşım, doğa ölçeğinde bir eşitlik düşüncesinden yola çıkmaktadır, fakat, sosyal alandaki eşitsizlik, yoksulluk ve ırkçılık gibi meselelerle ilgili olarak bir şey söylememektedir. Nitekim, Bookchin de bu noktaya dikkat çekerek, derin ekoloji yaklaşımını eleştirmektedir. Çünkü ona göre, bu yaklaşım da, ekolojik hastalıkların kaynağı olarak kapitalizm ya da hiyerarşiye odaklanmamakta, teknolojiyi ya da belirli bazı dinleri suçlamakla yetinmektedir. Oysa ona göre, kapitalizm, kârından feragat etmedikçe, her türlü dini kucaklamaya hazır görünmektedir. Bununla birlikte, derin ekoloji, sosyal meselelere değil, insanların davranışlarına hitap eden bir yaklaşım olmaktadır. Onlara göre, yalnızca insanın davranışını değiştirerek, tüm yaşam biçimlerinin uyumlu biçimde yaşayacağı ekolojik, uyumlu bir dünya yaratılabilir ki; bu, *naifliğin vardığı en uç noktadır*³⁶.

KAYNAKÇA

- AITCHTEY, Rodney: “Deep Ecology: Not Man Part”, *Deep Ecology & Anarchism*, Freedom Press, London, 1993
- BARI, Judi: “Devrimci Ekoloji: Biyomerkezcilik ve Derin Ekoloji”, *Teori ve Politika*, Sayı: 31, Yaz, 2003
- BRAMWELL, Anna: *Ecology in the 20th Century, A History*, Yale University Press, New Haven and London, 1989
- CAPRA, Fritjof: *Batı Düşüncesinde Dönüm Noktası*, İnsan Yayınları, İstanbul, 1992
- ÇABUKLU, Yaşar: “Kitlelerin Suç Ortaklığı”, *Üç Ekoloji*, Sayı: 3, Yaz-Güz 2004, s.76
- DANEK, David: “Interview with Murray Bookchin, *Social Ecology*, Cilt:2, Sayı:1, Mart 2001”, 17.11.2004, <http://uk.geocities.com/anarsistbakis/makaleler/bookchin-roportaj.html>
- DEVAL, Bill: “Ekoloji Politikası”, TAMKOÇ, Günseli (Ed.), *Derin Ekoloji*, Ege Yayıncılık, İzmir, 1994
- DEVAL, Bill: “The Deep Ecology Movement”, MERCHANT, Carolyn (Ed.), *Ecology*, Humanities Press, New Jersey, 1994

---

³⁶ DANEK, David: “Interview with Murray Bookchin, *Social Ecology*, Cilt:2, Sayı:1, Mart 2001” den çeviri, 17.11.2004, <http://uk.geocities.com/anarsistbakis/makaleler/bookchin-roportaj.html>, ayrıca, ifade etmek gerekir ki, derin ekoloji yaklaşımı savunucularının sıklıkla başvurduğu, çevresel krizden tüm insanları aynı derecede sorumlu tutma gibi bir bakış açısı da, kapitalist sistem içerisinde yer alan figürler açısından bir avantaj sağlamaktadır ki, bu yaklaşıma göre, mesela, çevresel kirlenme yaratan bir nükleer santralin sahibi ile kırsal alanda yaşayıp tarımla iştiğâl eden sade bir vatandaş, sırf insanlık ortak paydasında buluştukları için bu olumsuzluktan aynı derecede sorumlu olacaklardır.

İMGA

- DOBSON, Andrew: *Green Political Thought, An Introduction*, Routledge, London and New York, 1990
- GÖRMEZ, Kemal: *Çevre Sorunları ve Türkiye*, Gazi Kitabevi, Ankara, 2003
- İDEM, Şadi: *Toplumsal Ekoloji Nedir? Ne Değildir?*, 25.11.2004, http://www.ekoloji.org/makale/TE_nedir.html
- KELEŞ, Ruşen ve Can HAMAMCI: *Çevrebilim*, İmge Kitabevi, Ankara, 2002
- NAESS, Arne: (Ed.) ROTHENBERG, David, *Ecology, Community and Lifestyle*, Cambridge University Press, Cambridge, 1989
- NAESS, Arne: “Derin Ekolojinin Temelleri”, TAMKOÇ, Günseli (Ed.), *Derin Ekoloji*, Ege Yayıncılık, İzmir, 1994
- NAESS, Arne: “Politics and the Ecological Crisis: An Introductory Note”, SESSIONS, George (Ed.), *Deep Ecology for the 21st Century*, Shambhala, Boston and New York, 1995
- NAESS, Arne: “The Deep Ecological Movement, Some Philosophical Aspects”, SESSIONS, George (Ed.), *Deep Ecology for the 21st Century*, Shambhala, Boston and New York, 1995
- NAESS, Arne: “The Shallow and Deep, Long-Range Ecology Movements”, SESSIONS, George (Ed.), *Deep Ecology for the 21st Century*, Shambhala, Boston and New York, 1995
- ÖNDER, Tuncay: *Ekoloji, Toplum ve Siyaset*, Odak Yayınevi, Ankara, 2003
- ÖZER, M. Akif: “Derin Ekoloji”, *Çağdaş Yerel Yönetimler*, Cilt: 10, Sayı: 4, Ekim 2001
- SESSIONS, George: “Ecocentrism and the Anthropocentric Detour”, SESSIONS, George (Ed.), *Deep Ecology for the 21st Century*, Shambhala, Boston and New York, 1995
- TAMKOÇ, Günseli: “Derin Ekolojinin Genel Çizgileri”, *Birikim*, Ocak-Şubat 1994, Sayı: 57-58